

újulnia. A szerző kutatástörténetében négy korszakot különít el, s rámutat arra is, hogy minden korszaknak sikerült olyan problémákat felvetnie, amelyek napjainkig befolyásolják az etnográfusok gondolkodásmódját. Hasonló problémákat dolgoznak fel, újabb és újabb szempontok és módszerek alapján gondolva őket tovább. Máig ható érvénye van például Ipolyi Magyar Mytológiájának, a *Vadrózsapert*, a magyar népballadák eredetproblémáit Vargyas Lajos vizsgálta új szempontok felvetésével a hatvanas években. A pozitívista kutatók nagy kérdése – a keleti elemek jelenléte a népi kultúrában – máig fontos témája a magyar néprajzkutatásnak.

A harmincas években megjelenő új irányzatok termékenyítőleg hathattak volna az etnográfiaira, a paraszti élet egységben látásának igénye azonban, sajnos, sohasem vált meghatározó módszerré. Ennek a korszaknak sikerült olyan elméletet is létrehoznia, amelyet az európai folkloristák is új módszerként fogadtak el, s a tudományban budapesti iskolaként tartanak számon. E módszer kiindulópontja az, hogy az egyénnek meghatározó szerepe van a hagyomány továbbélésében. Ortutay ezen elképzeléseit elsősorban a prózai epikai műfajok tanulmányozásakor bizonyította, de ezt a megközelítési módot sikeresen alkalmazták a népművészet egyéb ágaiban is.

A négy korszak tudósai nemcsak a magyar néprajzi gondolkodás központi kérdéseit fogalmazták meg, hanem megalkották azokat az alapvető kézikönyveket is, amelyek ezekre a kérdésekre keresik a választ. A harmincas évek jelentős teljesítménye a *Magyarság néprajza*, de nem hagyhatók figyelmen kívül Malonyai Dezső albumai, Jankó János és Hermann Ottó munkái sem. A II. világháború utáni korszak is jelentős eredményekkel dicsekedhet. A fontos résztanulmányok mellett sikerült elkészíteni azokat az összefoglaló munkákat, amelyek összegezik a magyar népéletre vonatkozó eddigi ismereteinket: a *Magyar néprajzi lexikonban*, a *Magyar néprajzi atlaszban* és a folyamatosan megjelenő *Magyar néprajzban*. Ezekkel a munkákkal a magyar néprajz újabb korszaka zárul le. Ennek a korszaknak a tudománytörténetét, gondolkodásmódját, módszereit, eredményeit összegezi Kósa László könyve is. A fő eszmei áramlatok mellett a magyar néprajztudomány minden korszakában jelentkeztek más termékenyítő irányzatok is. Hogy a jelenkoriak közül melyik járul majd hozzá e tudományág megújulásához, egyelőre nyitott kérdés.

BESZÉDES Valéria

EGÉSZSÉGÜNK MÚLTJA EZER ÉV TÜKRÉBEN

Dr. Balla Ferenc–dr. Hegedűs Antal: *Az egészség szolgálatában.*

Forum Kiskönyvtár, *Forum Könyvkiadó*, Újvidék, 1990

Irodalomközpontú kulturális életünkben különös érdeklődésre tart számot Balla Ferenc és Hegedűs Antal *Az egészség szolgálatában* című munkája, amely Bácska és Bánát egészségügyi fejlődését mutatja be 900-tól 1918-ig. E megkülönböztetett figyelmet az indokolja, hogy úttörő munkáról van szó, ugyanis szűkebb hazánk, Vajdaság

tudománytörténetével, azon belül az egészségtudomány történeti kutatásával eddig ilyen átfogóan senki sem foglalkozott. Balla Ferenc ilyen irányú érdeklődését már több értekezés bizonyítja, amelyekre a határainkon kívül is, pl. a budapesti nemzetközi tudományos tanácskozásokon is felfigyeltek. Ez a könyv eddigi szorgos kutatásának

összegezését képezi. Hegedűs Antalnak szintén jelentek meg e témakörrel kapcsolatos tanulmányai, amelyek Balla kutatásaival szerencsésen kiegészítik egymást, mintegy kerek egészet alkotva.

A könyv megírása több okból is merész vállalkozásnak számít. Először azért, mert több mint ezer év történéseit mutatja be alig 135 oldalnyi kiskönyvtári kiadvány keretei között, másrészt ismerve a vidékünkre vonatkozó szegényes forrásanyagot és a nehéz kutatási feltételeket, a szerzőknek nagyon sok problémával kellett megbirkózniuk. Emellett azt is tudni kell, hogy Balla Ferencnek a tudománytörténet-kutatás nem a fő foglalkozása, pontosabban nem a kenyérkereseti tevékenysége, szemben a hivatásos történészekkel, levéltárosokkal stb., így munkásságát még nagyobb tisztelet illeti. Az anyag bőségének veszélyét a szerzők is érzékelték, ami miatt a kutatásuk tárgyköre az 1918-as esztendővel megszakad, ugyanis a szerzők szavait idézve „az első világháború után olyan hatalmas fejlődésnek indult a 20. század egészségügye, hogy annak bemutatása meghaladná e kötet kereteit”.

A könyv két részre tagolódik. Az első rész, amely hat fejezetet foglal magában, a középkor és a török hódoltság egészségügyét világítja meg. A második rész, amely hét fejezetből áll, vidékünk egészségügyének újkori fejlődését mutatja be. A pogánykor gyógyító módszereinek ismertetése a kevés felkutatható anyag miatt nem a kizárólagosan vajdasági vonatkozású adatokra épül, hanem az avar, a magyar és a szláv népekkel kapcsolatos ismereteket vonatkoztatja ezekre a területekre is, ami természetesen helyénvaló, bár egy csöppnyi hiányérzete támad az olvasónak, hisz a könyv vidékünkre vonatkozó adatokat is ígér. Amit viszont szóvá kell tenni, az az a sugallat, ami olyan következtetésekre ad okot, hogy Bácskát és Bánátot a 10. században szerb lakosság is lakta, sőt a fejezet többet foglalkozik a szláv, néhol a szerb

hitvilággal, mint az avarral vagy a magyarral. Igaz, hogy mostanában vannak olyan politikai törekvések, amelyek 9., 10., 11., 12. századi szerb települések létezését szeretnék bizonyítani, a napjainkban Nyugat-Bácskában végzett ásatások is ezt próbálják alátámasztani, de ezt a történelemtudomány tudományos érvek és meggyőző bizonyítékok hiánya miatt nem fogadta el. Ezért kár volt az egyes szerb forrásmunkáknak és a mai politikai szemléletnek behódolni, hisz a szerzők is csak az avar és a magyar feltárt anyagra hivatkoznak. A második fejezetben, amely a kereszténység felvétele utáni időket tárgyalja, ez már nem annyira kifejezett, bár itt is találkozunk vele. A Hermann Ottó-idézet alapján, amely az 1876. évi bajkúti zarándoklás szokásait ábrázolja, ahol „magyarok, rácok, sokácok, svábok csődületéről” számol be a szerző, az 500 évvel korábbi időkre nehezen lehet következtetni, ugyanis ezek a népek, a magyarok kivételével nem is éltek e területen akkor, főleg a svábok nem. Ami viszont dicséretes, hogy a fejezet bővelkedik a vidékhez kötődő eseményekben és adatokban, s ez a fajsúlyát nagyban növeli. Igaz, ezek időrendi sorrendben nem mindig követik egymást (Mátyás korából visszatérnek I. Lajoshoz és hasonlók), amelyek a szöveg követését megnehezítik, de a gazdag adatközlés ezt kárpótolja. A harmadik fejezet, amely a kolostori és városi orvoslásról szól, szintén igen gazdag a vidékhez kötődő anyagban. Főleg a Hódosi Kódex szövegének ismertetése értékes olvasmány, bizonyítva azt, hogy egészségügyi kultúránk abban az időben semmivel sem maradt el más európai kultúráktól.

Az első rész két utolsó fejezete, megítélésem szerint, a könyv legértékesebb része, hisz a korai középkornak a Vajdaság területén működő orvosait és gyógyítóit veszi számba a szerző. Valószínűleg csak kitartó kutatómunka árán sikerült ennyi nevet és adatot feltárni, és bizonyítani ezzel, hogy már a

török hódoltság előtt e területnek ismert gyógyítói voltak. Talán csak a Kapisztrán Jánossal kapcsolatos hiedelmeket nem kellett volna a gyógyítók és az orvosok bemutatásánál ismertetni, mert ő ilyesmivel nem foglalkozott. Helyesebb lett volna úgy említeni a nevét, mint akinek az újlaki sírjához a népi hiedelomből fakadó, az egészséggel és betegséggel kapcsolatos nagyszámú leírás kötődik. A kutatás nehézségeiből erednek valószínűleg azok a pontatlanságok és vitatható adatok is, amelyek e fejezetben itt-ott felbukkanak. Így pl. Pápai Páriz Ferenc Pax corporis című könyve, amely az első magyar nyelvű orvosi könyv, nem sorolható a füves könyvek közé. Vitatható az is, hogy miként végezte Petrus Hungarus 1185 előtt a párizsi egyetemen tanulmányait, amikor ezt az intézményt 1200-ban alapították. Igaz, már ezt megelőzően is működtek és oktatták nagytudású egyének a köréjük csoportosuló fiatalokat, de ez még nem nevezhető egyetemnek. (Benedek István: A tudás útja. Gondolat, Budapest, 1985. 80. o.; Kempler Kurt: A gyógyszerek története. Gondolat, Budapest, 1984. 43. o.; Pro Medico, Lek Ljubljana, 2. IV 1972.). A számomra hozzáférhető adatok alapján Magyarországon az első pestisjárvány nem 1006-ban hanem 1016-ban pusztított (S. Leff: A varázslástól a modern orvostudományig. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1957. 282. o.). Mindezek ellenére értékes adatokban bővelkedő, élvezetes fejezet ez.

A második részben, amely az egészségügyünk újkori szakaszának ismertetését foglalja magában, már könnyebb dolguk volt a szerzőknek, mert ma már majd minden nagyobb vajdasági központ egészségügyének történetét feldolgozták (Szabadka, Zombor, Becskerek stb.). Ez a könyv adatbőségéből is érzékelhető, de természetesen ez nem csökkenti e munka értékét, hisz a közölt forrásmunkákból is kiviláglik, hogy a

szerzők milyen alapos gyűjtőmunkát végeztek. A török hódoltság után újraéledő országrész egészségügyének újbóli kibontakozását és felvirágzását minden jelentős dologra odafigyelő részletességgel tárják föl, mégpedig oly módon, hogy az általános történelmi és társadalmi átalakulások ismertetésével a tudomány és a kultúra, beleértve az egészségügyi kultúra fejlődését és alakulását meghatározó okokat is megvilágítják. Külön fejezet tárgyalja a népi egészségügyi kultúrát, a hivatásos egészségügy fejlődését, a járványokat és népbetegségeket, a kórházak és gyógyfürdők alapítását, fejlődését, fejlettségét és végül orvosainak tudományos tevékenységét. A felkutatott anyag gazdagsága az olvasóban azt a meggyőződést kelti, hogy a szerzőknek egy részletesebb, elmélyültebb és sokkal nagyobb lélegzetű munkára is futná erejükből, amit most a könyv kerete és jellege nem tett lehetővé. Csiszolni való természetesen ebben a részben is akad. Félreértésre ad okot pl. az a megállapítás, hogy a szabadkai kórházban a halálozási arányszám 1898-ban majdnem azonos az 1970. évi mutatóval. Ezt csak azzal a kiegészítéssel lehet elfogadni, hogy a századfordulón az volt a jellemző, hogy a betegek nagy többségét a végorák otthoni környezetben érték, míg manapság a kórházban. Ezt egy másik témakör kapcsán a szerzők is megállapítják. A Gellei Mihályról szóló adatok a számomra elérhető forrásmunkák alapján úgyszintén vitathatók, mert a Magaviselésére rendmutoró regulák Füsti Molnár szerint nem Bécsben jelentek meg 1792-ben, hanem Budán 1789-ben (Dr. Füsti Molnár S. Egészségünk múltja. Medicina, Budapest, 1981. 203. o.). A törökkanizsai kórház alapítása sem befolyásolhatta 1891-ben a becskerei kórház korszerűsítését, mert már az 1880-as években működött. Nagyon értékes és élvezetes viszont a Gruby Dávidról szóló fejezet, amelynek nagy részét a szerző a Magyar Szóban már publikálta.

A könyv nyelvezete gördülékeny, könnyen olvasható, csak néha bukkan fel egy-két stílushiba. Pl. „Az állatok

egymás között párosodtak, és ezért hamar el is korcsosodtak." Szakszerűbb megfogalmazás lett volna, ha a tervszerű fajkiválasztás hiányára utal a szerző. I. László király önkéntes vesztegzára kapcsán, amely a pestisjárvány idején történt, nem megfelelő a következő következtetés: „Ez a fajta menekülés a járvány elől azonban nagyban elősegítette annak terjedését is.” Az elzárkózás nem fokozta a járványt, csak nem volt a leghatásosabb módszer a járvány leküzdésében, stb. Ezek az észrevételek azonban nem csökkentik ennek az úttörő munkának az értékét.

A jugoszláviai magyarságnak szüksége van arra, hogy megismerje múltját és azt

a kultúrát, amit szorgos elődei megalakítottak. Meg kell változtatni azt a téves szemléletet, hogy vidékünkön, ezen a gazdag bácskai és bánáti talajon, a kulturális élet csak szilaj duhajkodásból, vég nélküli dínomdánomokból állt, s azt is, hogy csak az irodalomnak vannak gyökerei. Érdeemes föltárni tudományos múltunkat is. A szerzőket pedig arra kell biztatni, hogy hasznos kutatásaikat tovább folytassák.

„A História talán ránk taposhat
De mi itt bent tápláljuk a tüzet.”

(Ady)

GUBÁS Jenő